

פרשת ראה

ראש השנה לבעלי החיים

דליה מרקס

הם שומרים על בתינו, הם ידידיהם הטובים של ילדינו ומשמחים את הקשישים שבקרבתנו, הם משכעכעמיעי הזמר המנעים את בקרינו, הם שמחים בשמחתנו, עצובים בעצבוננו, מאירים את בדידותנו, הם אלה שחלקנו ניזונים מחלבם ומתוצרתם ומבשרם. איך ייתכן שלא ייחדנו עד כה יום מיוחד לציון האחריות שלנו לבעלי החיים? כיצד טבעי לנו לציין את ראש השנה לאילנות אבל אנחנו שותקים לגבי בעלי החיים, ברואים הדומים לנו יותר? איך לא חשבו על זה קודם?

ובכן דווקא חשבו על זה קודם אבל מעט אחרת. המשנה מדברת על ארבעה ראשי שנים, וביניהם ראש חודש אלול, "ראש השנה למעשר בהמה":

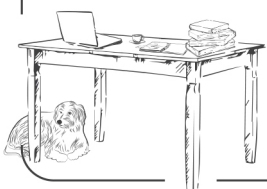
ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים; באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי; באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות לנטיעה ולירקות באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי בית הלל אומרים בחמשה עשר בו. (משנה, ראש השנה, א, א)

קדמונינו הניחו שבמועד זה, ראשית אלול, רוב בהמות משק החי כבר המליטו את ולדותיהן. מכאן ואילך הטלאים, הגדיים והעגלים שייוולדו ייחשבו לצורכי מעשר לשנה הבאה. לעומתם, רבי אלעזר ורבי שמעון מאחרים את היום ומציעים את האחד בתשרי. עם חורבן המקדש שאלו היו מביאים את מעשר הבהמה בטלה משמעותו של היום.

פרשת "ראה" וחמלה לבעלי חיים

פרשת "ראה" עוסקת בין היתר בדיני כשרות. משה מתיר לישראל לאכול בשר ואוסר עליהם לאכול את הדם (דברים יב, כ-כג). בהמשך עוסקת התורה בבעלי חיים המותרים למאכל, ראשית בבהמות טהורות ובקריטריונים של בהמה טהורה: "וְכָל בְּהֵמָה מִפְּרֻסַּת פְּרֻסָּה וְשִׁסְעַת שְׁסַע שְׁתֵּי פְּרֻסוֹת מְעֵלֶת גֶּרֶה בְּבֵהמָה" (יד, ו), בקריטריונים לבעלי חיים החיים במים, בסוף נמסרת רשימה של עופות טהורים למאכל. פרשת בעלי החיים הטהורים מסתיימת באיסור: "לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אִמּוֹ" (יד, כא).

איסור זה שונה באופיו מן האיסורים הקודמים – כאן אין מדובר בבעל חיים שהוא כשלעצמו אסור, הן גדי והן חלב העז טהורים הם, אבל לא כאשר הם נצרכים ביחד. אין ספור פירושים ניתנו לאיסור זה. הקריאה "לֹא תִבְשַׁל גְּדֵי בְּחֵלֶב אִמּוֹ" מופיעה

שלוש פעמים בתורה. בספרות חז"ל האיסור הזה הורחב מאד, כך שבהלכה הוא עומד בבסיס של האיסור על אכילת בשר וחלב ביחד (ודינים נוספים הקשורים בכך). כאן אעסוק רק בממד אחד של הדברים: השילוב בין הצד התכליתי של התורה, המבינה שבני אדם רבים מעוניינים לאכול בשר ובין ההבנה שהעונג של בני האדם מבשר כרוך בפגיעה בחיים. נוגעת ללב במיוחד האמפתיה כלפי בעלי החיים, וההבנה שגם הם אוהבים את צאצאיהם וכואבים על אובדנם. ומכאן האיסור על צריכתם של החלב, נוזל המזין ומחיה עם הבשר, הכרוך בהמתת חיים.

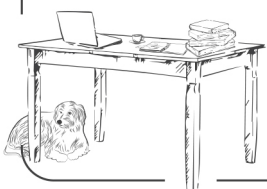
ספר דברים שבהמשכו ידרוש מאיתנו לשמור על הצומח (כ, יט) ותובע שנאפשר גם לבהמות ביתנו לנוח בשבת (דברים ה, יד), פותח עוד פתח לראייה חומלת על בעלי החיים, כשהוא דורש מאיתנו להכיר בכך שהנאתנו מבשר כרוכה בפגיעה הכרחית בבעלי חיים.

ממס הכנסה לחגיגת החיים

כיצד הפך היום המציין את יום חישוב המס לצורך הקרבת קורבנות מן החי (שככל הנראה לא היה חגיגי ביותר) ליום שמירה על החי? כיצד הפך יום הקשור ביסודו לעבודת המקדש ליום שניתן לחגוג בכל מקום ובכל תקופה? תהליך זה דומה לתהליך שבו הפך היום המציין את מיסוי פרי האילן ליום המביע את אהבת הארץ, את הגעגועים אליה ואת המחויבות לאיכות הסביבה. זו דרכה של מסורת, היא יכולה לספוח משמעים חדשים לאורך הדורות. התאריך קיים וכך גם שמו, ונותר לנו רק למלא אותו בתוכן.

אהרן ואראדי הוא הראשון, ככל הידוע לי, שהציע לחדש את ראש השנה לבעלי החיים. ואראדי הוא מייסד אתר "הסידור הפתוח" (The Open Siddur Project), שמטרתו שיתוף תפילות, טקסים, פיוטים ועיוני תפילה מרחבי העולם. ראש השנה לבעלי חיים הוא דוגמה כיצד יהודים מרחבי העולם משתמשים במרחב הווירטואלי לשם העברת שיתוף והעברת רעיונות. ואראדי כותב:

זה לא מקרי שראש השנה לבהמות פותח את זמן חשבון הנפש באלול. לפני שנפנה לתקן את יחסי אדם וחברו, עלינו תחילה לתת דעת על כל בעלי החיים, שאנו נזקקים להם לכלכלתנו ולחיינו, והם תלויים בנו בכל דבר ועניין. לפני שנוכל לפנות לרועה שלנו שישמור ויגן עלינו, עלינו להכיר באחריותנו ל"צאן" שלנו. אנו משמרים את מסורת המעשר, בכך שאנחנו "סופרים" את הנפשות שאנו אחראים עליהם, ומחשיבים אותן.

נשמת כל חי תברך

דומה שלקחנו ברצינות רבה את הציווי האלוהי לרדות בבעלי החיים ולשלוט בהם (בראשית א, כח) אולם שכחנו את הציווי העקרוני, שלפיו תפקידנו עוד מימי גן העדן הוא "לְעִבְדָּהּ וּלְשָׁמְרָהּ" (שם ב, טו). אנחנו לא רק עובדי הגן, אנחנו גם שומרי הגן וכל החיים החוסים בו, משימתנו היא להיות שומרי האדמה הזאת וכל הנפשות החיות עליה, בתוכה ומעליה. כדי להזכיר זאת לעצמנו, טוב שנייחד לכך יום מיוחד. וכשם שמקובלי צפת קבעו את ט"ו בשבט כיום המוקדש לתיקון יחסינו עם הצומח ובאמצעות זאת לתיקון העולם כולו, כך מתאים לייחד יום לתיקון יחסינו עם בעלי החיים החולקים איתנו את עולמנו. דווקא בימינו, כשרבים שואלים את עצמם מה ראוי לאכול וכיצד ראוי להזין את גופנו, חשוב לייחד מחשבה להתייחסות שלנו לבעלי החיים: חיות הבית, חיות המשק וחיות הבר. הרבה גילה קן כותבת על כך:

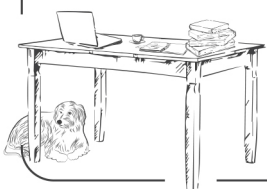
הסבל היום בעולם הוא גדול. סבל של בני אדם כמו גם סבלם של בעלי החיים שחולקים איתנו את העולם הזה. והסבל הזה מקורו בחוסר הזהירות שאנחנו מפגינים מול החיים עצמם, בתחושה שלנו שמותר לבזבז, בניתוק שבין אדם לעולמו. וזוהי סוגיה חברתית וסביבתית.

אך לא פחות מכך, זוהי גם סוגיה דתית. כי היחס שלנו אל החי מראה עד כמה הפסקנו לכבד את הבריאה כולה, והפסקנו לגשת אל העולם בפליאה הראויה למקום שהוא כל כך לא ייאמן במגוון וביופי שלו. ואת זה אנחנו חוגגים ב-א' באלול.

איך נחגוג את ראש השנה לבעלי החיים?

האם יש לחגוג את אחד באלול בחיק המשפחה, בבתי הספר, בתנועות הנוער, ברחובה של עיר? אילו ביטויים צריכים להיות לו בתקשורת? שאלות רבות נותרות פתוחות לפי שעה, והן מחכות שניתן להן מענה. את א' באלול ציינתי השנה בקרב חברות קבוצת ראש החודש שבה אני שותפה: הדלקנו נרות, למדנו ואמרנו דברי תפילה ותחינה בהשתתפותה (הפעילה) של ג'וי, הכלבה של ויקי המארכת.

אחד באלול הוא מועד חדש, הנחוג בתאריך מחודש, ואין עדיין מנהגים מוצקים הקשורים בו. למען האמת, אין באמת הסכמה מה בדיוק מציינים בו. יש המדגישים את האחריות לשמירה על הטבע ועל ברואי האל. אחרים מדגישים את שיתוף הגורלות בינינו לבין בעלי החיים, כלומר תפקידנו אינו רק להיות פטרוניים (במובן המקורי של המילה, היינו – שומרים). יש העומדים על כך שאחריותנו כלפי כל חי משקפת את אחריותנו על עצמנו ועל גורלנו, ויש המדגישים את הצורך בחמלה כלפי חיות הבית והמשק ואחרים את החשיבות שבהגנה על זנים נכחדים. כל אלה ממדים חשובים בהבעת מחויבותנו כלפי עולם החי. בהתחשב ביחס בין בני האדם לבעלי

החיים – הפגיעה בבעלי החיים, הצריכה והניצול שלהם – היה אפשר להציע שא' באלול יהיה יום של הכאה על חטא. אולם דומה שנכון יותר יהיה לנצל את היום הראשון בחודש התשובה לחיבור מחדש, חשבון נפש והתחייבות בצד אמפטיה ואהבה לבריאה ולכל הברואים.

*

הנה שתי דוגמאות לטקסים לציון ראש השנה לבעלי החיים:

1. בזנגוול, מרכז קהילתי לצמחונות בירושלים, פותח סדר לראש חודש אלול הדומה לסדר ט"ו בשבט. גם במהלכו של טקס זה קוראים פסוקים ומדרשים מתאימים, וגם בו שותים ארבע כוסות יין.

הכוס הראשונה: לכבוד הדגים (חיות המים) – יין לבן

הכוס השנייה: לכבוד דו-חיים וזוחלים (חיות שבין ים ובין יבשה) – יין לבן עם מעט יין אדום

הכוס השלישית: לכבוד העופות (חיות הרקיע) – יין אדום

והכוס הרביעית: לכבוד היונקים (חיות היבשה) – יין אדום עם מעט יין לבן

2. הרבָה ג'יל ברנר הציעה להתכנס במקום שבו יכולות להיות גם חיות בית או במקום שבו ניתן לראות חיות בר. לומר ברכות הודיה על בעלי החיים ולהביע אחריות כלפיהן, ובין ברכה לברכה, תוקעים בשופר. לקראת סוף הטקס אומרים את הברכה הבאה, ומתכוונים לחגוג בה את היופי בריבוי שבטבע: "בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, מְשַׁנֵּה הַבְּרִיּוֹת".

